

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

TB och AT ./ riksåklagaren ang. grovt narkotikabrott m.m.

(Svea hovrätts dom 2020-04-23 i mål B 1468-20)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt svara skriftligen på TB:s och AH:s överklaganden, framför allt när det gäller frågorna om förverkande. Jag har koncentrerat svarsskrivelsen till dessa frågor.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts dom och motsätter mig att prövningstillstånd meddelas.

Bakgrund

AH dömdes i hovrätten för grovt penningtvättsbrott enligt 4 § och 5 § första stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (penningtvättsbrottslagen) till villkorlig dom och 100 dagsböter om 250 kr. Brottet består i att AH tagit emot 294 360 kr i kontanter och därefter genomfört två kontoöverföringar; en till Kronofogdemyndigheten om 229 360 kr och en till den i målet medtilltalade ML om 65 000 kr. Han har genom sitt agerande otillbörligen främjat möjligheten för någon annan att omsätta pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

TB dömdes i hovrätten för synnerligen grovt narkotikabrott i två fall enligt 1 § första stycket 4 narkotikastrafflagen (1968:64) och för grovt vapenbrott enligt 9 kap. 1 a § första stycket vapenlagen (1996:67) till fängelse i tio år. Narkotikabrotten består i att TB har olovligen förvarat cirka 20 kilo amfetamin respektive 5 kilo kokain. Hovrätten har funnit utrett att TB har kopplingar till en organisation som i organiserad form i stor omfattning och med vinstsyfte har bedrivit handel med narkotika. Hovrätten bedömer alltså att han vid genomförande av de brott han dömts för har agerat inom ramen för en sådan organisation.

De för förverkandefrågan aktuella transaktionerna

Ur ett lönnutrymme i en bil tillhörig TB beslagtogs den 4 april 2019 cirka 20 kilo amfetamin, sex vapen, ammunition och en vacuumapparat.

Bilen, värderad till 5 000 kr, hade tidigare varit utmätt för en skuld om 229 360 kr som TB haft till Kronofogdemyndigheten men hade kunnat lösas ut efter att skulden betalats genom en banköverföring genomförd av AH den 1 april 2019. TB hämtade ut sin bil den 4 april 2019 efter att Kronofogdemyndigheten hävt utmätningen. Bilen stoppades strax därefter av polis som fann narkotikan m.m.

AH gjorde inbetalningen till Kronofogdemyndigheten efter kontakt med i målet nu dömda personer, bl.a. ML, i utbyte mot att han fick tillbaka det insatta beloppet i kontanter.

Utöver insättningen till Kronofogdemyndigheten, motsvarande skuldbeloppet om 229 360 kr, överförde AH ett belopp motsvarande 65 000 kr till den medtilltalade ML.

De pengar som AH använde för de båda överföringarna kom från ett banklån som han hade tagit i avsikt att finansiera ett köp av ett hyreskontrakt.

I anslutning till att inbetalningarna genomfördes fick AH, som överenskommet, de insatta beloppen i kontanter. Kontanterna kom från TB och härrör från brottslig verksamhet.

289 200 kr av kontanterna togs senare i beslag hos AH den 15 maj 2019.

AH

Åklagaren har beträffande AH yrkat att i beslag tagna kontanter om 289 200 kr ska förklaras förverkade enligt 9 § penningtvättsbrottslagen.

AH har bestritt yrkandet.

Tingsrätten förklarade i beslag tagna kontanter motsvarande 224 200 kr förverkade enligt den angivna paragrafen. Yrkandet om förverkande ogillades avseende 65 000 kr. Tingsrätten angav bl.a. följande som skäl.

I lagens förarbeten, prop. 2013/14:121 s. 70 n, anges bl.a., dels att dubbelförverkande inte får ske, utan egendomens värde utgör den yttersta gränsen för förverkande (a. prop. s. 52), dels att för att undvika dubbelförverkande och oskäliga resultat förverkande därför inte bör ske av egendom som varit föremål för penningtvätt hos penningtvättaren om egendomen, eller dess värde, inte tillhör eller finns hos denne.

Utredningen visar att pengarna som har tagits i beslag från [AH] har varit föremål för brott enligt 3 § lagen om straff för penningtvättsbrott. Vid sådant förhållande och då ett förverkande inte är uppenbart oskäligt bör ett förverkande ske; dock endast beträffande 224 200 kr (289 200 kr – 65 000 kr) till undvikande av dubbelförverkande då lämpligen förverkande av 65 000 kr bör ske hos [ML].

Hovrätten, som tillämpade 4 § och 5 § första stycket penningtvättsbrottslagen, ändrade tingsrättens dom på så sätt att hovrätten förklarade ytterligare 65 000 kr av tidigare i beslag tagna kontanter, eller om de inte finns i förvar

motsvarande värde, förverkat enligt 9 § i samma lag. Hovrätten anförde bl.a. följande.

[AH] och [ML] är båda dömda för grovt penningtvättsbrott. Det är utrett att [AH] har tagit emot och omsatt 294 360 kr i kontanter som överlämnats till honom av [ML]. Den senare har erhållit en insättning om 65 000 kr på sitt konto från [AH]. Vid husrannsakan har 289 200 kr av kontanterna tagits i beslag hos [AH].

De beslagtagna kontanterna har varit föremål för penningtvätt. Det finns därför i och för sig förutsättningar för att förverka dem. Förverkande får dock inte ske om det skulle vara uppenbart oskäligt. Vid denna bedömning ska beaktas vilket värde egendomen har i förhållande till brottets straffvärde och den ekonomiska situationen hos den som begått brottet. Det bör särskilt beaktas att det inte är säkert att den som döms också är ägare till egendomen. För att undvika dubbelförverkande och oskäliga resultat bör därför förverkande av egendom som inte tillhör gärningsmannen inte ske hos denne om den inte finns hos honom eller henne. Allmänt bör gälla att om ett förverkande framstår som alltför betungande mot bakgrund av brottet eller om ett förverkande annars är påfallande oskäligt bör förverkande kunna underlåtas eller jämkas till att avse endast en del av egendomen eller dess värde. Av betydelse för bedömningen är vidare om det är fråga om ett uppsåtligt brott eller ett brott som begåtts av oaktsamhet. Vid oaktsamhetsbrott bör förverkande kunna underlåtas i fler fall än när det gäller uppsåtligt brott. (Prop. 2013/14:121 s. 117.)

[AH] har överbevisats om att uppsåtligen ha begått ett grovt brott med ett minimistraff motsvarande sex månaders fängelse. Han är arbetsför, har ett arbete och saknar inte inkomst för sin försörjning. Ett förverkande av de i beslag tagna kontanterna, som var i [AH:s] ägo, kan därför enligt hovrättens mening inte anses vara uppenbart oskäligt. I motsats till tingsrätten anser inte hovrätten att ett förverkande av hela beloppet innebär ett dubbelförverkande i relation till det utbytesförverkande som har riktats mot [ML] (se strax nedan). Tingsrättens dom ska ändras i enlighet med detta.

I domen fastställde hovrätten tingsrättens dom när det gäller förverkande mot ML av värde till ett belopp motsvarande 65 000 kr enligt 9 § penningtvättsbrottslagen. Hovrätten anförde att beloppet som har satts in på ML:s konto uppenbart utgör utbyte av brott som omfattas av lagen om straff för penningtvättsbrott och som därför ska förverkas.

TB

Åklagaren har beträffande TB yrkat att värde motsvarande 229 360 kr ska förklaras förverkat enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Yrkandet avser en skuld som TB hade hos Kronofogdemyndigheten vilken betalades av AH efter ett penningtvättsförfarande.

TB har bestritt yrkandet.

Tingsrätten ogillade yrkandet av följande skäl.

[TB] har gjort sig skyldig till allvarlig narkotikabrottslighet och det är dessutom utrett att en honom tillhörig och utmätt bil lösts ut från kronofogden genom betalning av 229 360 kr. Betalningen har gjorts med pengar som [AH] erhållit genom banklån/besparingar. Det är således inte pengar härrörande från brottslig verksamhet som direkt har använts. [AH] har emellertid gjort betalningen mot att han genom ett växlings- penningtvättsförfarande fått det inbetalda beloppet i kontanter som har ett brottsligt ursprung. Angivet förhållande utgör

dock enligt tingsrättens bedömning inte skäl för att enligt 36 kap 1 b § brottsbalken kunna bifalla ett förverkande hos [TB] av värde motsvarande det ifrågavarande beloppet. Yrkandet ska således ogillas.

Hovrätten förklarade, med ändring av tingsrättens dom och i enlighet med åklagarens yrkande, ett värde till ett belopp motsvarande 229 360 kr förverkat enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Hovrätten angav bl.a. följande.

Det är som framgått i avsnittet om KFM-pengarna utrett att de kontanter som [AH] mottog och som låg till grund för betalningen av [TB:s] skuld härrörde från brottslig verksamhet. Det får också anses utrett att pengarna kommer från [TB] (se KFM-delen) som i målet döms för omfattande narkotikabrottslighet. Genom att hans skuld hos Kronofogdemyndigheten betalats har egendomen (kontanterna) ersatts av skuldfrihet. Enligt hovrätten finns vid sådant förhållande förutsättningar att i stället för egendomen förklara dess värde förverkat. Den omständigheten att skulden betalades genom medel från [AH:s] konto som inte härrörde från brottslig verksamhet, som tingsrätten har fäst avseende vid, saknar enligt hovrätten betydelse. Ett förverkande är inte oskäligt. Åklagarens förverkandeyrkande ska därför bifallas.

Överklagandena

AH

AH har, i frågan om förverkande, yrkat att Högsta domstolen ska upphäva beslutet om förverkande av tidigare i beslag tagna kontanter om 289 200 kr. Han har yrkat att Högsta domstolen under alla förhållanden ska ändra hovrättens dom ifråga om förverkande på så sätt att endast 224 200 kr förverkas från AH i enlighet med tingsrättens dom.

Han har anfört följande som grund för sin talan (med ”AL” uppfattar jag att ”ML” avses).

Det är ostridigt i målet att [AH] under vintern 2019 och våren 2020 aktivt letade efter en bostad och att han sedermera kom att intressera sig för att förvärva ett hyreskontrakt avseende en lägenhet på Birger Jarlsgatan i Stockholm – ett s.k. ”svartkontrakt”. Köpeskillingen skulle erläggas kontant varför [AH] tecknade ett banklån om 300 000 kr. Genom sin svärmor tillika medtilltalade [CT] kom han i kontakt med [AL], som enligt [CT] kunde ordna fram kontanter mot att motsvarande belopp överfördes via bank. Vid ett sammanträffande på [CT:s] kontor instruerades [AH] att överföra 229 360 kr till Kronofogdemyndigheten (till lösande av [TB:s] skuld) och 65 000 kr till [AL:s] konto. [AH] erhöll som motprestation kontanter till ett värde av åtminstone 289 200 kr, vilka underrätterna funnit härröra från narkotikabrottslighet. [AH], [AL] och [CT] dömdes samtliga för grovt penningtvättsbrott i såväl tingsrätt som hovrätt.

I målet yrkade åklagaren med stöd av 36 kap 1 b § Brb förverkande hos [TB] med 229 360 kr samt med stöd av 9 § lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott förverkande hos [AH] med 289 200 kr. Därutöver yrkade åklagaren om s.k. utbytesförverkande hos [AL] med 65 000 kr. Tingsrätten biföll förverkandeyrkandet mot [AL] medan yrkandet som riktades mot [TB] avsågs. Vad beträffar [AH] anförde tingsrätten att ett förverkande av hela kontantbeloppet om 289 200 kr skulle stå i strid med förbudet mot dubbel förverkande och förklarade därför endast 224 200 kr (289 200 kr – 65 000 kr) förverkade såsom utbyte av brott.

Hovrätten biföll genom den nu överklagade domen samtliga ovanstående förverkandeyrkanden. Domen innebär att egendom eller värden uppgående till totalt 518 560 kr förklarats förverkade i de delar av målet som benämndes ”KFM-delen” och ”Penningtvättsdelen” trots att

den egendom i form av kontanter som domstolarna funnit härröra från narkotikabrottslighet endast hade ett ursprungligt värde av 289 200 kr. Utfallet står enligt [AH] i uppenbar i strid med förbudet mot dubbelförverkande och förarbetsuttalandet att egendomens värde utgör den yttersta gränsen för förverkande. Tingsrättens bedömning framstår däremot som rimlig.

Som skäl för prövningstillstånd har [AH] anført att Högsta domstolen bör pröva frågan hur en situation som den förevarande - där det totala värde som genom dom förklaras förverkat vida överstiger den från brottslighet härrörande egendomens värde - ska bedömas utifrån förbudet mot dubbelförverkande och förarbetsuttalandet att egendomens värde utgör den yttersta gränsen för förverkande. Han har framhållit att två underrätter uppenbarligen har gjort vitt skilda tolkningar av innebörden av förarbetsuttalandena och att det saknas vägledning från Högsta domstolen sedan tidigare. Det är därför, enligt överklagandet, av vikt för ledning av rättstillämpningen att frågan prövas av Högsta domstolen.

TB

TB har, i frågan om förverkande, yrkat att värde motsvarande 229 360 kr inte förklaras förverkat.

Som grund för sitt yrkande har han uppgett att den summa om 229 360 kr som TB löst ut bilen med utgör ett lån. Betalningen har, enligt överklagandet, gjorts med pengar som AH erhållit genom banklån/besparingar och är således inte pengar som har ett brottsligt ursprung. Utöver detta har han anført att det redan finns förverkanden i målet avseende samma summa pengar och att det vore orimligt om man på detta sätt kunde besluta om förverkande av en betydligt högre sammanlagd summa än den summa som man menar utgör grunden för förverkandet.

Grunderna för min inställning

Lagreglering

Förverkande enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken (s.k. utvidgat förverkande)

Bestämmelser om förverkande av utbyte av brott enligt brottsbalken finns i 36 kap. brottsbalken. I 36 kap. 1 b § finns bestämmelserna om s.k. utvidgat förverkande.

Enligt 36 kap. 1 b § första stycket brottsbalken ska, om någon döms för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i fyra år eller mer och brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte, egendomen förklaras förverkad om det framstår som klart mera sannolikt att den utgör utbyte av brottslighet än att så inte är fallet. Istället för egendomen får dess värde förklaras förverkat.

Enligt andra stycket i samma paragraf gäller vad som sägs i första stycket också om brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte om någon döms

för vissa särskilt angivna brott. Bland annat omfattas narkotikabrott enligt 1 § narkotikastrafflagen [1968:64) och brott för vilket det är föreskrivet fängelse i två år eller mer och som har utgjort led i en brottslighet som utövats i organiserad form.

Förverkande får enligt fjärde stycket inte ske om det är oskäligt.

Paragrafen infördes år 2008 som en del av genomförandet av rådets rambeslut 2005/212/RIF av den 24 februari 2005 om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott (föreverkanderambeslutet) i svensk rätt. Rambeslutet förutsatte att det vid vissa allvarliga brott skulle vara möjligt att förverka inte bara egendom som kan knytas till det brott som lagöverträdaren döms för, utan även egendom som härrör från dennes brottsliga verksamhet i övrigt.

I förarbetena till den nya paragrafen uttalade regeringen bl.a. att utsikten att uppnå ekonomisk vinning får anses vara den främsta drivkraften bakom många brott (prop. 2007/08:68 s. 48). Av kriminalpolitiska skäl är det därför, sade regeringen, viktigt att den som begår ett brott inte bara lagförs utan dessutom berövas möjligheten att skörda vinsterna av sin brottslighet. Mot bakgrund av brottslighetens utveckling och internationalisering bedömde regeringen det uppenbart att ytterligare åtgärder i fråga om förverkande behövde vidtas. Att det i det sammanhanget krävdes ett nytt angreppssätt visades enligt regeringen bl.a. av den omständigheten att det - särskilt när det gäller brottslighet som bedrivs organiserat eller annars i större skala - är förenat med stora svårigheter för de brottsbekämpande myndigheterna att fullt ut styrka att egendom som på goda grunder kan antas härröra från brottslig verksamhet utgör utbyte av ett visst, utpekad brott.

Bestämmelserna i 36 kap. 1 b § brottsbalken tar sin utgångspunkt i att det begångna, förverkandeutlösande, brottet kan läggas till grund för ett antagande om inblandning i också annan vinstbringande kriminalitet (jfr NJA 2010 s. 374). Det förverkandeutlösande brottet beskrivs i förarbetena som den "nyckel" som möjliggör ett förverkande av sådana vinster av brottslig verksamhet som inte är åtkomliga med tillämpning av sedvanliga beviskrav (a. prop. s. 50).

En förutsättning för att utvidgat förverkande ska komma i fråga är att en person döms för ett brott som har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte. Med detta avses bl.a. brott som i det enskilda fallet har gett eller haft förutsättningar att ge utbyte (begåtts i vinstsyfte) och brott som till sin karaktär är sådant att de kan ge utbyte. Till brott av det sistnämnda slaget räknas enligt förarbetena t.ex. smuggling, narkotikabrott och skattebrott. Att något utbyte rent faktiskt inte behöver ha uppkommit följer av ordalydelsen i paragrafen. (A. prop. s. 60 och 94.)

Det som kan bli föremål för förverkande är egendom som utgör utbyte av brottslig verksamhet. Av artikel 1 i förverkanderambeslutet följer, att med

begreppet "egendom" avses i rambeslutet all slags egendom, materiell eller immateriell, lös eller fast egendom, samt juridiska handlingar eller urkunder som styrker äganderätt eller annan rätt till sådan egendom.

I stället för egendomen får dess värde förklaras förverkat. Förverkande av viss egendom, s.k. sakförverkande, förutsätter att den egendom som utgör utbytet (eller dess substitut) finns kvar. I annat fall kan förverkande ske av egendomens värde, s.k. värdeförverkande. Ett värdeförverkande har formen av en förpliktelse för den enskilde att betala det förverkade beloppet till staten.

Om det framstår som klart mera sannolikt att den för förverkande aktuella egendomen utgör utbyte av brottslighet än att så inte är fallet ska egendomen förverkas. Sambandet mellan den egendom som avses med förverkandeyrkandet och den brottsliga verksamheten behöver alltså inte styrkas fullt ut. Det är istället tillräckligt att det framstår som klart mera sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Beviskravet ligger enligt vad regeringen angav i förarbetena mellan "sannolikt" och "ställt utom rimligt tvivel". (A. prop. s. 66 och 95.)

Någon precisering i fråga om vad den brottsliga verksamheten består i krävs inte för att förverkande ska få ske med stöd av paragrafen. Det är inte heller en förutsättning att egendomen härrör från brottslig verksamhet som den som dömts för det förverkandeutlösande brottet varit delaktig i eller ens haft kännedom om (a. prop. s. 95). Att egendom någon gång kan komma att begäras förverkad hos en person trots att egendomen härrör från brottslig verksamhet som denne saknar kännedom om angavs i förarbetena vara en i huvudsak avsedd konsekvens av förslaget eftersom det överordnade målet med förverkandeformen är att dra in vinster från inte närmare preciserad brottslig verksamhet (a. prop. s. 63).

Ett utvidgat förverkande får inte beslutas om det är oskäligt. Om ett förverkande av något skäl bedöms oskäligt kan domstolen ogilla förverkandeyrkandet eller besluta om partiellt förverkande.

I förarbetena nämns som en av de omständigheter som bör kunna beaktas vid bedömningen av om ett förverkande är oskäligt att straffvärdet av det förverkandeutlösande brottet är lågt. Vidare nämns omständigheten att åtgärden i förening med påföljden för det aktuella brottet utgör en alltför kraftig reaktion på brottsligheten eller att annan betalningsskyldighet – t.ex. i form av skattetillägg och liknande avgifter – ålagts den tilltalade. En annan faktor att beakta enligt förarbetena är om egendomen innehafts under så lång tid av den mot vilken en talan om förverkande riktas att det av det skälet är oskäligt att förverka egendomen. Att handläggningen av ett åtal eller en förverkandefråga tagit ovanligt lång tid hos de brottsutredande myndigheterna och domstolen är ytterligare en omständighet som sades kunna inverka på bedömningen. I förarbetena nämns slutligen att risken för överförverkande,

dvs. att förverkandet kommer att omfatta mer än vad som utgjort den totala vinsten av brottsligheten, måste vägas in. (A. prop. s. 97.)

Ett utvidgat förverkande får enligt 36 kap. 5 a § brottsbalken ske hos gärningsmannen eller annan som medverkat till det brott som förverkandet grundar sig på.

Förverkande enligt penningtvättsbrottslagen

Om det inte är uppenbart oskäligt ska enligt 9 § penningtvättsbrottslagen viss i paragrafen angiven egendom förklaras förverkad. Den egendom som kan förverkas är, enligt första punkten, pengar eller annan egendom som varit föremål för bl.a. brott enligt 4 eller 5 § i lagen eller värdet av sådan egendom. Det är vidare, enligt andra punkten, utbyte av brott enligt lagen. Det är slutligen också, enligt tredje punkten, vad någon tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott enligt lagen eller värdet av det mottagna, om mottagandet utgör brott enligt lagen.

Beträffande egendom som varit föremål för brott enligt lagen eller dess värde får, till skillnad från vad som gäller enligt brottsbalken, förverkande ske hos gärningsmannen eller annan medverkande, även om egendomen tillhörde någon annan (prop. 2013/14:121 s. 70). Förverkande kan alltså ske hos gärningsmannen eller annan medverkande, den i vars ställe de var, den som beretts vinning genom brottet, liksom den som efter brottet förvärvat egendomen genom bodelning, arv, testamente eller gåva, eller efter brottet på annat sätt i ond tro förvärvat egendomen.

Att egendom som varit föremål för penningtvätt kan förverkas hos penningtvättaren innebär, utom när det gäller självtvätt, enligt vad som klargörs i förarbetena ett avsteg från principen att utbyte av brott ska förverkas hos den som haft vinning av brottet. Den principen kommer också, uttalas det i förarbetena, till uttryck i det förhållandet att huvudregeln är att förverkande inte ska ske solidariskt när det finns flera personer mot vilka ett yrkande om utbytesförverkande kan riktas, utan att vinningen ska räknas särskilt för varje medverkande (prop. 1968:79 s. 52 och NJA 1994 s. 404). Vidare gäller att dubbelförverkande inte får ske, utan egendomens värde utgör den yttersta gränsen för förverkande (a. prop. s. 52). För att undvika dubbelförverkande och oskäliga resultat bör därför, uttalas det i förarbetena, förverkande av egendom som varit föremål för penningtvätt hos penningtvättaren inte ske om egendomen, eller dess värde, inte tillhör och inte finns hos denne. (Prop. 2013/14:121 s. 70.)

Det kan också bli fråga om förverkande hos flera personer, antingen på den grunden att det är olika gärningsmän som begått förbrottet och penningtvättsbrottet, eller på den grunden att flera personer medverkat till penningtvättsbrottet. Eftersom syftet med utbytesförverkande är att minska incitamentet att begå brott genom att neutralisera vinningen av brott, framstår

det i den första situationen som rimligt att i första hand rikta förverkandeyrkandet mot den som begått förbrottet. I de fall då flera personer i stället medverkat till ett penningtvättsbrott, bör förverkande i första hand ske hos den som innehar egendomen eller disponerar det värde den omvandlats till. Har penningtvättsbrottet genererat utbyte kan även detta förverkas. Om flera personer har medverkat till brottet och därmed har del i det uppkomna utbytet får allmänna principer avgöra hur förverkande ska ske. I fråga om värdeförverkande gäller att det är möjligt att ålägga flera personer betalningsskyldighet samtidigt. Även i sådant fall utgör egendomens värde en yttersta gräns för hur mycket som kan förklaras förverkat och solidariskt förverkande bör endast undantagsvis komma i fråga. (A. prop. s. 70.)

Förverkande enligt penningtvättslagen ska ske om det inte är uppenbart oskäligt. Vid denna bedömning ska, sägs det i förarbetena, beaktas vilket värde egendomen har i förhållande till brottets straffvärde och den ekonomiska situationen hos den som begått brottet. Det bör vidare enligt förarbetena särskilt beaktas att det inte är säkert att den som döms också är ägare till egendomen. Många gånger kan den egendom som varit föremål för penningtvätt ha lämnats till gärningsmannen för att den ska tvättas. Egendomen tillhör därmed inte gärningsmannen och den är inte tänkt att tillfalla denne efter avslutad penningtvätt. För att undvika dubbelförverkande och oskäliga resultat bör, enligt vad som sägs i förarbetena, därför förverkande av sådan egendom inte ske hos penningtvättaren om den inte finns hos denne. Allmänt bör enligt vad som sägs i förarbetena gälla att om ett förverkande framstår som alltför betungande mot bakgrund av brottet eller om ett förverkande annars är påfallande oskäligt bör förverkandet kunna underlåtas eller jämkas till att avse endast en del av egendomen eller en del av dess värde. Av betydelse för bedömningen är vidare, sägs det, om det är fråga om ett uppsåtligt brott eller ett brott som begåtts av oaktsamhet. Vid oaktsamhetsbrott bör förverkande kunna underlåtas i fler fall än när det gäller uppsåtligt brott (jfr även prop. 1999/2000:124 s. 152). (A. prop. s. 117.)

Praxis

NJA 2010 s. 374 gäller fråga om förutsättningarna för s.k. utvidgat förverkande enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Högsta domstolen klaggjorde i domen bl.a. att bestämmelsen, som enligt ordalydelsen avser egendom som ”utgör utbyte av brottslig verksamhet”, bör tolkas så att den lämnar utrymme för förverkande av viss egendom när det framstår som klart mera sannolikt att egendomen härrör från brott än att så inte är fallet. Med begreppet ”härrör” avses då att egendomen har förvärvats med hjälp av vinsterna från icke identifierade brott. Högsta domstolen fann vidare i målet att skattebrott är ett brott av beskaffenhet att kunna ge utbyte.

I *NJA 2016 s. 641* uttalade sig Högsta domstolen om förutsättningarna för utvidgat förverkande av sedlar som påträffats i samband med narkotikainnehav. Högsta domstolen uttalade bl.a. att ett lågt straffvärde hos det förverkandeutlösande brottet i allmänhet inte bör få någon betydelse för oskälighetsbedömningen när ett förverkande endast innebär ett ianspråktagande av utbyte av brottslig verksamhet och sker hos gärningsmannen.

Högsta domstolen har nyligen meddelat prövningstillstånd beträffande en dom från *Hovrätten för Västra Sverige den 2 mars 2020 i mål B 1247-20*. I domen fastställde hovrätten bl.a.

tingsrättens beslut om att med stöd av 36 kap. 1 b § brottsbalken förklara värde motsvarande 380 000 kr förverkat. Hovrätten angav att det av utredningen i målet framgick att den tilltalade tagit emot mycket stora belopp på sitt konto genom swishöverföringar. Han hade enligt hovrätten inte haft någon rimlig förklaring till dessa. Det hade vidare varit fråga om ett stort antal insättningar av jämna belopp till hans konto. Hovrätten fann att åklagaren hade gjort en försiktig beräkning och ansåg i likhet med tingsrätten att den tilltalades utbyte av brottslig verksamhet kunde uppskattas till 380 000 kr. Hovrätten konstaterade att den tilltalade hade hanterat pengar i en storleksordning som vida översteg hans legala inkomster. Det hade enligt hovrätten inte framkommit något som talade för att ett förverkande skulle vara oskäligt. Tingsrättens dom fastställdes därför i denna del.

Pågående lagstiftningsarbete

En särskild utredare har nyligen fått regeringens uppdrag att genomföra en systematisk översyn av de grundläggande reglerna om förverkande i 36 kap. brottsbalken och i andra författningar där det finns regler om förverkande som kompletterar eller helt eller delvis ersätter brottsbalkens bestämmelser (dir. 2020:66). Syftet med översynen är att säkerställa att förverkandelagstiftningen är effektiv, ändamålsenlig och modernt utformad samt anpassad till Sveriges åtaganden inom EU och internationellt. Översynen är en del av regeringens åtgärdslista mot gängkriminalitet. Uppdraget ska redovisas senast den 17 december 2021.

Min bedömning

AH

AH har, på de skäl som hovrätten har angett, genom att göra inbetalningar till två olika mottagare i utbyte mot att motsvarande belopp överlämnades till honom i kontanter gjort sig skyldig till grovt penningtvättsbrott. Kontanterna som förverkandeyrkandet mot honom avser har alltså varit föremål för ett sådant brott som innebär att förverkande enligt 9 § första stycket 1 penningtvättsbrottslagen ska ske om det inte är uppenbart oskäligt.

AH döms för ett uppsåtligt brott med ett minimistraff om fängelse i sex månader. Han tycks ha en någorlunda ordnad ekonomisk situation. Ett förverkande framstår inte som alltför betungande eller annars oskäligt. Den förverkandeyrkandet aktuella egendomen tillhör AH och har beslagtogs hos honom (jfr prop. 2013/12:121 s. 70). Mot bakgrund av dessa omständigheter kan ett förverkande inte anses uppenbart oskäligt.

Ett förverkande av hela det belopp som varit föremål för penningtvättsbrott utgör enligt min uppfattning inte ett dubbelförverkande i förhållande till det utbytesförverkande som skett mot den medtilltalade ML. I de fall då flera personer medverkat till ett penningtvättsbrott, bör förverkande av egendomen som varit föremål för brottet ske hos den som innehar egendomen till undvikande av dubbelförverkande och oskäliga resultat. Om penningtvättsbrottet genererat utbyte hos någon som medverkat till det bör även detta utbyte kunna förverkas.

Kontanterna som beslagtagna ska därför, som hovrätten funnit, förverkas. Om de i beslag tagna kontanterna till ett belopp 65 000 kr inte längre finns i förvar ska, som hovrätten också funnit, istället motsvarande värde förklaras förverkat.

TB

Hovrätten har dömt TB för synnerligen grovt narkotikabrott i två fall och grovt vapenbrott för vilka båda brott det är föreskrivet fängelse i fyra år eller mer. Brotten har enligt hovrättens dom begåtts inom ramen för en organisation som i organiserad form i stor omfattning och med vinstsyfte har bedrivit handel med narkotika. Brotten har därmed varit sådana att de är av beskaffenhet att kunna ge utbyte.

Eftersom TB döms för s.k. förverkandeutlösande brott ska egendom förklaras förverkad om det framstår som klart mera sannolikhet att egendomen härrör från brott än att så inte är fallet. All slags egendom, eller dess värde, kan bli föremål för ett utvidgat förverkande.

I målet är det utrett att en skuld som TB haft till Kronofogdemyndigheten har reglerats genom att den medtilltalade AH har gjort en inbetalning av skuldbeloppet i utbyte mot motsvarande belopp i kontanter. Det är vidare klarlagt att kontanterna, som utgör en förutsättning för AH:s inbetalning till Kronofogdemyndigheten, kommer från TB och härrör från brottslig verksamhet. Regleringen av skulden har alltså skett med hjälp av TB:s kontanter från brottslig verksamhet och har lett till skuldfrihet, dvs. en förmögenhetsökning, för TB:s del. Ett förverkande med stöd av bestämmelserna i 36 kap. 1 b § brottsbalken av värdet motsvarande skuldbeloppet ska därför ske mot TB. Att själva det belopp som sattes in på Kronofogdemyndighetens konto i och för sig kommer från ett legalt banklån saknar, mot bakgrund av hur regleringen av skulden skett, enligt min uppfattning, betydelse.

TB döms för mycket allvarliga brott inom ramen för organiserad narkotikaförsäljning. Straffvärdet motsvarar enligt hovrättens dom fängelse i 10 år. Någon annan betalningsskyldighet med koppling till brottsligheten har såvitt är känt inte ålagts honom. Det finns, mot bakgrund av de förverkandeutlösande brotternas karaktär, inte heller någon risk för s.k. överförverkande i förhållande till den totala vinsten av brottsligheten. Förverkandet av värdet av egendom som härrör från hans brottsliga verksamhet utgör, enligt min bedömning, inte något dubbelförverkande i förhållande till det förverkande, på annan grund, av beslagtagna kontanter som varit föremål för penningtvättsbrott som ska ske mot AH.

Mot den redovisade bakgrunden är ett förverkande inte oskäligt. Det skulle tvärtom vara stötande om TB tilläts använda kontanterna som härrör från

brottslig verksamhet för att reglera en skuld och därmed öka sin legala förmögenhet.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få sitt överklagande prövat kan alltså inte ligga till grund för prövningstillstånd i Högsta domstolen.

Bestämmelsen om utvidgat förverkande i 36 kap. 1 b § brottsbalken har prövats av Högsta domstolen genom NJA 2010 s. 374 och NJA 2016 s. 641. Högsta domstolen har vidare nyligen meddelat prövningstillstånd i ett mål som avser grovt narkotikabrott i frågan om värdet, i form av utbyte av brottslig verksamhet, ska förklaras förverkat enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken (mål B 1487-20).

Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum, som ansvarar för metodutveckling m.m. när det bl.a. gäller förverkandefrågor, bedömer att det inte finns någon generell oklarhet i frågan om hur förbudet mot dubbelförverkande ska förstås. Även om tingsrätten i det nu aktuella målet har kommit till en annan slutsats än hovrätten i frågan om dubbelförverkande delar jag bedömningen att det inte finns något behov av klargörande uttalanden i frågan om dubbelförverkande.

I detta fall har, som jag uppfattar det, hovrätten förverkat å ena sidan beslagtagna kontanter som varit föremål för penningtvätt (AH) och å andra sidan värdet av en reglerad skuld genom kontanter från brottslig verksamhet (TB). Hovrätten har dessutom förverkat utbyte av penningtvättsbrottet mot en tredje person (ML). Enligt min uppfattning aktualiseras inte frågan om dubbelförverkande i målet. Det är istället frågan om förverkande av olika förverkandeföremål mot olika personer med stöd av olika förverkande-bestämmelser.

Jag bedömer däremot att det finns ett behov av vägledande uttalanden från Högsta domstolen i frågan om hur värdet av utvidgade värdeförverkanden ska beräknas och bedömas i oskälighetshänseende i sådana fall då det saknas beslagtagna eller på annat sätt säkrad egendom. I förevarande mål har emellertid hovrätten förverkat ett värde med utgångspunkt i kontanter från brottslig verksamhet som genom ett penningtvättsförfarande har lett till skuldfrihet för den tilltalade. Kopplingen mellan värdet som förverkas och vinsten av brottslig verksamhet är alltså klarlagd och någon otydlighet kring

vilket värde som ska förverkas finns inte. Mot den bakgrunden är detta mål inte lämpligt för att klargöra den ur prejudikatsynpunkt i och för sig relevanta frågan.

Något skäl att meddela prövningstillstånd till ledning av rättstillämpningen avseende någon annan fråga som avser förverkande finns enligt min mening inte heller.

Mot denna bakgrund är det min uppfattning att prövningstillstånd inte bör meddelas med anledning av överklagandena.

Bevisuppgift och handläggning

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd i målet.

Petra Lundh

Eva Bloch

Kopia till:

Utvecklingscentrum.

Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet (AM-48698-19).

Kammaråklagaren Henrik Söderman.